

NİLÜFER HATUN

(ö. 781/1380 civarı)

I. Murad'ın annesi.

Orhan Bey'in hanımı olup hayatı hakkındaki bilgiler, ilk Osmanlı kaynaklarından Âşıkpaşazâde ve onu aynen tekrarlayan Neşrî'ye dayandırılır. Bu kaynaklarda Bursa civarındaki Yarhisar tekfurunun kızı olarak geçer ve adı Lülüfer (Ülüfer) şeklinde de belirtilir. Bazı araştırmalarda asıl adının Holophira (Olievera) olduğu ve Nilüfer isminin bundan geldiği ileri sürülür. Ancak Türkçe'ye Farsça'dan geçen nilüfer kelimesi de Grekçe asıllıdır. İbn Battûta, İznik'te gördüğü Orhan Bey'in hanımının adını "Bilûn" (Biliven / Niliven) imlâsıyla yazar. Bu kelimenin yazılışı araştırmacılar arasında tartışmaya yol açmış, bazıları bunun Nilüfer olduğunu belirtirken bazıları da başka biri (İmparator III. Andronikos'un kızı Asporça Hatun) olabileceğini ifade etmiştir. Ancak bu kelimenin yazılış tarzı Nilüfer ile (Niliven / Biliven) büyük bir benzerlik gösterir. Böylece bir istinsah hatasının söz konusu olduğu ve İbn Battûta'nın onunla görüştüğü ortaya çıkar.

Âşıkpaşazâde ve ondan istifade eden Osmanlı kroniklerinde Nilüfer Hatun, Bilecik tekfurunun nişanlısı iken Osman Bey'in Bilecik'i zaptı sırasında buraya yakın Kaldırak / Kaydırak deresinde yahut Çakırpınarı'nda düğün alayını bastığı ve gelini esir alıp oğlu Orhan ile evlendirdiği bilgisi bulunur; hadisenin 699 (1299-1300) yılında meydana geldiği belirtilir. Ancak bu bilgi Bizans kaynaklarıyla teyit edilmediği gibi bunlarda Nilüfer Hatun ile ilgili herhangi bir mâlûmata rastlanmaz. Ayrıca Âşıkpaşazâde, Nilüfer Hatun'un Orhan Bey ile olan evliliğinden I. Murad'ın ve Süleyman Çelebi'nin dünyaya geldiğini söyler. Onun I. Murad'ın annesi olduğu kesince de Süleyman'ın annesi olma ihtimali yoktur (Süleyman'ın annesi Efendi / Efendize'dir). Nitekim 724 (1324) tarihli Orhan Bey vakfiyesinde I. Murad'ın adı geçmez, içlerinde Süleyman'ın da bulunduğu diğer üç şehzadeden söz edilir. I. Murad'ın 726 veya 727'de (1326-1327) doğduğu kabul edildiğine göre Nilüfer Hatun'un Âşıkpaşazâde'nin naklettiği Yarhisar tekfurunun kızı olması ihtimali ortadan kalkar. Söz konusu bilginin, I. Murad'ın annesi olması dolayısıyla Orhan Bey ile ilgili evlilik faaliyetlerini Nilüfer Hatun'un şahsında toplama gayretinden kaynaklandığı düşünülebilir. Bu durumda onun Bursa'nın alınış sırasında Or-

Nilüfer Hatun İmaret'i'nin XX. yüzyıl başlarına ait bir fotoğrafı (Ü Ktp., Albüm, nr. 90761)

han Bey'in hanımları arasına katılmış olabileceği anlaşılır. Adından hareketle câriye olarak Orhan'ın haremine girdiği bilgisi ise (Peirce, s. 43) ilk dönemlerdeki bey ailesinin konumu ve evliliklerin aynı zamanda siyasî bir yönünün bulunması dolayısıyla zayıf bir ihtimaldir. İbn Battûta'nın, fethinden birkaç yıl sonra geldiği (1332-1333) İznik'te gördüğü, huzuruna kabul edilip ihvan ve ikramlarına nâil olduğunu belirttiği, "sâliha ve fâzıla" unvanlarıyla andığı hanımın Nilüfer Hatun olduğu hakkında şüpheye (a.g.e., s. 44-45) mahal yoktur. Bu durumda Nilüfer Hatun'un İznik ile bir ilgisinin olabileceği akla gelir. Hayatının daha sonraki safhaları hakkında ise hiçbir mâlûmat yoktur. Birçok hayratı olduğu ve bu yönüyle tanındığı anlaşılan Nilüfer Hatun, yine Âşıkpaşazâde'nin naklettiğine göre Bursa ovasından geçen bir çay üzerine köprü yaptırmıştır; bu sebeple çay onun adıyla anılır. Ayrıca Bursa Hisarı'nda Kaplıca Kapısı yanında bir tekke, Darphanne mahallesinde bir mescid inşa ettirdiği belirtilir (Hoca Sâdeddin, I, 21). İznik'in 1331'de alınışının ardından uzun süre burada oturduğu anlaşılan Nilüfer Hatun adında oğlu I. Murad bir imaret yaptırmıştır (Cemâziyelevvel 790 / Mayıs 1388; bk. NİLÜFER HATUN İMARETİ). Bundan hareketle ölüm tarihinin de bu imaretin inşasından biraz öncesine (1380 dolay) indiği ileri sürülebilir. Mezarı Bursa'da Orhan Gazi Türbesi'ndedir.

İmaretine ait vakıf kayıtlarında burası Zâviye-i Nilüfer Hatun şeklinde anılır ve burada fakirlere yemek dağıtıldığı, ayrıca "vâkıfenin kulları" olduğu notu düşülen şahısların (içlerinde üç de kadın vardır) bulunduğu belirtilir. Vakfa gelir kaydedilen Hatuniye köyünün, adını Nilüfer Hatun'dan aldığı düşünülebilir. Vakfın diğer gelirleri İznik'ten hamam kirası, kapan vergi-

leri, bağlar, Bursa'da Tahıl pazarı'nda bir kervansaray ve on yedi dükkân kirasından temin ediliyordu (BA, MAD, nr. 22, s. 162). Bu tahsisatın, sağlığında Nilüfer Hatun'a ait gelirleri teşkil etmiş olma ihtimali yüksektir. Ayrıca Şile'de daha sonra sattığı bir mülkü bulunduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MAD, nr. 22, s. 162; İbn Battûta, *Seyahat-nâme*, I, 342; Âşıkpaşazâde, *Târih* (Atsız), s. 101-102; Neşrî, *Cihannümâ* (Taeschner), I, 31; II, 40-41; Hoca Sâdeddin, *Tâcüt-tevârih*, İstanbul 1279, I, 21; Hammer (Atâ Bey), I, 91; L. P. Peirce, *Harrem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükûmranlık ve Kadınlar* (trc. Ayşe Berktaş), İstanbul 1999, s. 42-45; A. Refik, "Fatih Zamanında Kocaeli", *TTEM*, IX/49 (1340), s. 34; Fr. Taeschner, "Das Nilüfer Imaret in Iznik und seine Bauinschrift", *Isl*, XX (1932), s. 127-138; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi", *TTK Belleten*, V/19 (1941), s. 277-288; İsmet Parmaksızoğlu, "Nilüfer Hatun", *TA*, XXV, 280; C. Baysun, "Nilüfer Hatun", *İA*, IX, 284; F. Babin-ger, "Nilüfer Khâtun", *EP* (İng.), VIII, 43.

FERİDUN EMECEN

NİLÜFER HATUN İMARETİ

İznik'te XIV. yüzyılın son çeyreğinde inşa edilen yapı.

İznik'te şehrin doğusunda Lefke Kapısı yakınında yer alan bina, kapı üzerindeki kitâbesine göre 790 (1388) yılında I. Murad tarafından annesi Nilüfer Hatun için yaptırılmıştır. Bazı araştırmacıların yanlışlıkla hamam, kilise, aşevi şeklinde nitelendirdikleri yapı, erken Osmanlı mimarisi içinde sıkça görülen ve zâviyeli / tabhâneli cami diye adlandırılan binalar grubunda yer alır. Yapının almasıç örgülü duvarları üç sıra tuğla, bir sıra düzgün kesme köfeki taşı dizisiyle inşa edilmiştir. İtinâlı bir işçilik gösteren cephelerde yer yer tuğlala-

Nilüfer Hatun İmaret-i İznik

